

על הקמת פורום היוצרים הדוקומנטריים

דורון צברי

לרגל ציון חצי יובל להקמת פורום היוצרים הדוקומנטריים, אנו מביאים כאן תיאור בקול ראשון של השתלשלות העניינים שהובילה להקמתו בשנת 1998. הטקסט להלן מורכב מקטעי מסמך ארוך שכתב צברי חמש שנים לאחר מכן, בראשית 2003, במסגרת הצהרת כוונות לתמיכה בסרט קולנוע ניסיוני באורך מלא בשם **הקרב על האגרה – שני במאים יוצאים לשחרר את השידור הציבורי**, שהוגשה על ידי צברי ואורי ענבר. אלה היו למעשה הסינופסיס ומפת הדרכים לסרט **המדריך למהפכה**, שיצא לאקרנים ב-2010 ומתאר, באמצעות גישה קולנועית היברידית (השומרת על הרוח הניסיונית שבהצעה), את מאבקם ברשות השידור ובסדרי ההון-שלטון ששלטו בהנהלתה, בתכניה ובתקציביה של הרשות, שלהם הייתה כמובן השפעה ישירה על היצירה והיוצרים המקומיים. מצבו של הקולנוע הדוקומנטרי, כפי שעולה מן הטקסט, הוביל את צברי ושותפיו להקים את הפורום ומשם לצאת למאבק על האגרה. הדוקו-אקטיביזם של צברי וענבר שינה את המציאות במלוא המובנים. לימים, החוק שהסדיר את תאגיד השידור (שהחליף את הרשות) מבוסס על טיוטת החוק שניסחו צברי וענבר עם עו"ד מיכאל ספרד ושותועד גם **בהמדריך למהפכה**.

***

הסרט הדוקומנטרי הראשון שביימתי היה על חיים רמון. קראו לו **חיים הכובש**. זה היה בחורף 94, יצחק רבין היה ראש הממשלה ורמון, שכבש אז את ההסתדרות, סומן כיוורש. אביב גלעדי, המפיק, סגר עם "קשת" על שישה סרטים תיעודיים שרינו צרור ושאל אברון יכינו על המציאות הישראלית. הם עשו סרט ראשון (שנגנו) על קברי צדיקים, ו**חיים הכובש** היה אמור להיות הסרט השני.

רינו היה מאלה שסימנו את רמון כראש הממשלה הבא. שחר סגל, שהיה אמור להיות הבמאי, חתך שבועיים לפני הצילומים, ורינו, שהכיר אותי מ"חדשות", פנה אליי והציע לי לביים את הסרט. אם הייתי יודע אז מה שאני יודע היום, הייתי מסרב. התקציב היה בלתי אפשרי. 17 אלף דולר לסרט של 40 דקות! המשמעות הייתה שהפקת הסרט תוקצבה ל-3 ימי צילום ו-5 משמרות עריכה. סדר גודל של כתבת מגזין של 10 דק' ביומן השבוע. גרוע מכך היה שלא אני סגרת עם חיים רמון על מה הוא מוכן או לא מוכן לעשות במסגרת הסרט ("המו"מ עם הדמות"). רמון לא הסכים להצטלם בבית אלא רק בהסתדרות או בביקורים שהוא ערך במפעליה. בקיצור, הוא רצה סרט תדמית. במהלך הצילומים רמון "שלט" במצלמה. בכל פעם שהיה קורה משהו באמת מעניין הוא היה פוקד עליי לכבות אותה. ניסיתי להתווכח אבל זה לא עזר. הייתי חייב להישמע לו. זאת הייתה סוג של פקודה. הרגשתי חרא, לא יכולתי לצלם את מה שבאמת רציתי.

בסוף, אחרי הרבה ויכוחים ומאבקים עם ההפקה הצלחת "לקבל" עוד חצי יום צילום ומשמרת עריכה נוספת כדי לסיים את הסרט. כשראיתי את הקדימונים, שקשת שידרה כדי לקדם את הצפייה בסרט, מכריזים על "חיים רמון שלא הכרתם", הרגשתי שעובדים על הצופים בעיניים. ואני שותף בכיר בתרמית!

פעם קראתי באיזה מדריך ניהול של גאון שיווק אמריקאי משפט שנחרט לי בזיכרון: "כל כישלון הוא שלב בדרך להצלחה", אני מציין זאת כי למרות שאני לא גאה ב**חיים הכובש** והעלמתי אותו מהפילמוגרפיה שלי, אני לא מצטער שעשיתי את הסרט הזה. למרות שהוא היה סרט גרוע קרה לי בו משהו נפלא: גיליתי את הקולנוע הדוקומנטרי. עולם חדש ומסעיר נפתח בפניי. פתאום כל סיפור בעיתון נראה לי נושא טוב לסרט תיעודי. הייתי נרעש מהאפשרויות שנפתחו בפניי. הרגשתי כמו אדם שגילה יבשת חדשה.

***

חודש או שניים לאחר סיום העבודה על **חיים הכובש** רינו בא אליו עם הסיפור של "הפועל בית שאן", שנאבקה אז על חייה בליגה הלאומית, והציע שנעשה עליהם סרט.

כשנסענו לבית שאן, ואמרנו להנהלת הקבוצה שאנחנו רוצים לתעד את המאבק שלהם, הצבנו בפניהם תנאי אחד: הכל פתוח בפני המצלמה. זאת אומרת שבשום מצב אף אחד לא אומר לנו לכבות אותה. הלקח הראשון **מחיים הכובש** יושם. יאמר לזכותם של אבי פילו, יו"ר הקבוצה, ואלישע לוי, המאמן, שגם ברגעים קשים של איבוד עשתונות ואוהדים מקללים, כשכולם היו בטוחים שהקבוצה יורדת ליגה והגיבו בהתאם, הם עמדו במילתם ולא ביקשו שנפסיק לצלם. בהחלטה הזו הם אפשרו לנו להביא במלואה את הדרמה של הקבוצה. בניתי מערך שיעור שלם על הרגעים האלה. קוראים לו "כשלא נעים לצלם, זה הזמן לצלם".

הלקח השני שיושם היה התקציב. רינו ואני החלטנו לעשות את הסרט "כמו שצריך", יעלה כמה שיעלה. בסרטים דוקומנטריים לא תמיד יש את הפריבילגיה של להגיש לקרן ולחכות לתשובה, כי לפעמים, כמו במקרה של בית שאן, הסיפור מתרחש בזמן אמיתי וחייבים לצלם בזמן ההתרחשות.

שכנענו את אבי ארמוזה, המפיק הראשי של אולפני הבירה להיכנס בשותפות לסרט תמורת ציוד שניקח ממנו, ולקחנו הלוואה של 120 אלף שקל מהבנק כדי לשלם לצוות. החלטנו לקחת את הסיכון ולקפוץ למים. ידענו שקיימת גם אפשרות שנטבע. **בית שאן, סרט מלחמה** (1996) צולם על ידי דרור מורה במשך 10 ימים שהתפרשו על פני 5 שבועות ונערך על ידי נועם ויסמן במשך 112 משמרות עריכה.

חלק מהחברים שלי חשבו שהשתגעתי ושאלו לא ירצה לראות סרט על קבוצת כדורגל מבית שאן. אורי ענבר, למשל, היה מוטרד מאוד מהפן הכלכלי של הסרט. אני זוכר שיחה שניהלנו תוך כדי הליכה בשדרות בן ציון, שבה פרשתי בפניו את מצבי, והוא, לאחר שהקשיב, ניסה לשכנע אותי לפרוש מהסרט כדי למזער נזקים. הוא חשב שאני לא רציונלי, שאני על סף חורבן כלכלי שייקח לי שנים להתאושש ממנו.

בית שאן, סרט מלחמה היה שלאגר (במונחים של סרט תיעודי כמובן). הבכורה בסינמטק תל אביב, בנוכחות כל שחקני הקבוצה (2 אוטובוסים מבית שאן) הייתה היסטורית. אנשים יצאו ממנה נרעשים. בום! באותו השבוע קיבלנו שורה ארוכה של ביקורות נפלאות (חלום של כל במאי). בהקרנה הראשונה שלו בטלוויזיה הסרט קיבל רייטינג של 31 אחוז (!) מספר עצום בכל קנה מידה (אף אחד לא האמין שסרט תיעודי יכול להביא כאלה מספרים). **בית שאן, סרט מלחמה** גם זכה בפרס "האוסקר הישראלי" של האקדמיה הישראלית לקולנוע וטלוויזיה ונבחר כ"סרט התיעודי של השנה" (1996).

הצלחה? כן, בוודאי. מעבר לכל מה שדמיינתי. יגענו ומצאנו. התהדרתי בהצלחה של בית שאן כדי לעבור ולדבר על הצד הכלכלי של "ההצלחה". הנה המספרים: עלות הפקת הסרט הייתה 112 אלף דולר. "טלעד" רכשה אותו ב-39 אלף דולר, ובזמנו זה היה הסכום הכי גבוה ששולם על ידי "ערוץ 2" לסרט דוקומנטרי בודד. בהקרנה הראשונה של הסרט (90 דקות, פריים טיים) שובצו פרסומות בשווי 150 אלף דולר. טלעד הקרינה את הסרט עוד פעמיים (בפריים טיים) ובכל הקרנה הוא היה מפוצץ בפרסומות. בשורה התחתונה, טלעד הרוויחה על **בית שאן, סרט מלחמה** יותר מ-400 אלף דולר. רינו ואני נשארנו עם החובות.

כשהתעשתי, חשבתי על זה שאם ככה נראית "הצלחה" אז יש פה בעיה. הבנתי שאם המציאות שאני פועל בה לא תשתנה, אני לא אשורוד בתעשיית הקולנוע. התחלתי להבין שיש פה שיטה ושבעצם עומדות בפני שתי ברירות: להחליף מקצוע או לשנות את השיטה.

***

מכיוון שהיה דיסוננס כה בולט בין ההצלחה האומנותית של הסרט לבין הכישלון הכלכלי שלו, ניהלנו, רינו ואני, שיחות ארוכות בניסיון להבין איפה טעינו.

סרט קולנוע הוא עבודת צוות. איך יכול להיות שאתה משלם לכולם: לצלם, לעוזר צלם, לעורך, למקליט, לספקי ציוד הצילום וההקלטה, למעצב הפס קול, למוזיקאי שכותב את המוזיקה, לגרפיקאית שמעצבת את הכותרות ולכל השאר – עשרות אנשים בחישוב הכולל – ובסוף לך, הבמאי של הסרט והיזם של ההפקה (שעליו כל הסיכון הכלכלי), לא נשאר כלום מלבד חובות? מה האלטרנטיבה, לא לשלם לאנשים שעובדים עבורך? לרמות אותם? להפסיק לעשות סרטים?

התחלתי לדבר עם במאים דוקומנטריים אחרים, ותיקים ממני, אלה שנחשבו השורה הראשונה בתחום – עמית גורן, ג'ולי שלז, מיכל אביעד, דוד בן שטרית ז"ל, אידו סלע ואחרים, בניסיון להבין איך הם שורדים, מהו הסוד?

הסתבר לי שהחוויה שרינו ואני עברנו משותפת לכולם. כל האנשים שדיברתי איתם עשו סרטים בתקציבים דומים לתקציב של בית שאן, ומכרו אותם לגופי השידור במחירים נמוכים יותר. בשיחות הללו התחלתי להבין שהניצול הוא חוויה משותפת לכולם ושכל אחד מהם נושא עימו את הצלקות שלו מהמו"מ שניהל עם גופי השידור. החלטתי להקים קבוצת תמיכה לבמאים דוקומנטריים.

"פורום היוצרים הדוקומנטריים" הוקם בסוף שנת 1996. הוא התחיל מהשיחות שתיארתי כאן. די מהר הצטרפו עוד במאים ובמאיות למעגל השיחות, ועברנו להיפגש אצלי בדירה במלצ'ט 24 על בסיס שבועי באופן מסודר. החלטנו להקים עמותה שתאגד את כל היוצרים הדוקומנטריים ותדאג לקידום התחום בישראל.

ערכנו כנס חירום בסינמטק תל אביב. הגיעו אליו יותר ממאה במאים ומפיקים. הכרזנו על הקמת העמותה, בחרנו הנהלה (נבחרתי ליו"ר), גבינו דמי חבר והתחלנו לעבוד.

הדבר הראשון שהנהלת הפורום עשתה היה לכתוב את המניפסט, או כפי שקראנו לו – "האמנה". רצינו להגדיר מהו הפורום הדוקומנטרי ועל מה אנחנו נאבקים, לנסח את החזון המשותף. שמונה חודשים של פגישות שבועיות (כל חמישי ב-20:00), 3–4 שעות כל פגישה, נדרשו כדי לכתוב את האמנה. זה אף פעם לא קל לייצר הסכמה בין אנשים על מאבק וחזון משותף. זה קשה שבעתיים כשמדובר באומנים שכל אחד מהם הוא אינדיבידואליסט עם אג'נדה משלו. לדוגמה, הבמאי דוד בן שטרית ואני ניהלנו עימות שהיה כפסע מלגלוש למכות על אחד מתתי-הסעיפים באמנה שהגדיר את הפורום. בתת-סעיף ההוא כתבתי ש"הפורום הוא פלורליסטי" ושהוא פתוח לכל היוצרים במדינה ללא הבדלי דת, גזע או מין. בן שטרית התעקש לשנות את הסעיף להגדרה ש"הפורום הוא רב תרבותי" ושהוא פונה לכל היוצרים תוך פירוט סקטוריאלי ספציפי (ערבים, יהודים, מזרחים ואשכנזים, חילונים ודתיים וכו'). במשך חודש (ארבע פגישות!) התווכחנו רק על הסעיף הזה, עד שהושגה הסכמה על הניסוח (בן שטרית הסכים לוותר).

***

אני לא חושב שיש קיצורי דרך במאבקים. הניסוח המשותף של החזון היה יצרי וסוער, וייתכן שמי שהיה מתבונן בנו מהצד היה עלול לחשוב שמדובר בחבורת משוגעים. אבל היה לוויכוחים הללו גם צד אופטימי מאוד: בישיבות הללו היו להט ואנרגיה, משום שהעניין נגע בציפור נפשו של כל אחת ואחד מהמשתתפים. חשבתי שעם אנרגיה מהסוג הזה אפשר לחולל מהפכות.

אני לא מתכוון למנות כאן את הישגי הפורום. אסתפק רק בסיפור אחד על המאבק שלנו ב"נגה תקשורת". מעבר לכך ש"נגה תקשורת" הוא הלווייתן הגדול הראשון שהעלנו בחכתנו, הסיפור הזה הוא גם דוגמה קלאסית לביטוי "הלכו לחפש אתונות ומצאו מלוכה".

בשיחות שניהלנו בהנהלת הפורום ניסינו להבין מי אחראי למצבנו. התחלנו להבין שגופי השידור שנגדם אנחנו נאבקים פועלים מתוקף חוק, ושמתוקף אותם חוקים קיימות מועצות ציבוריות שאמורות לפקח עליהם. זאת הייתה פריצת דרך ראשונה.

פריצת הדרך השנייה הייתה ההבנה שרוב מדינות המערב הכירו בשנים האחרונות בצורך להגן על תרבותן מפני פלישת התרבות האמריקאית אל מסכיהן (הקולוניאליזם ההוליוודי). הצורך הזה נבע מההכרה כי הטלוויזיה הנה המדיום התרבותי הכי משפיע של ימינו.

התמקדנו תחילה ב"ערוץ 8", גם כיוון שהוא היה הערוץ הדוקומנטרי היחיד בטלוויזיה וגם משום שלהנהלה הגיעו תלונות של חברים, שדיווחו שהערוץ רכש סרטים בפרוטות תוך ניצול מצוקת היוצרים שיצרו אותם. הסתבר לנו ש"ערוץ 8" פועל מתוקף הסדר אי.סי.פי שהתקבל בבית הדין להגבלים עסקיים בשנת 1996, ושמתוקף אותו הסדר חברות הכבלים מחויבות להשקיע 20 מיליון דולר בהפקות מקור, מתוכם מיליון דולר בסרטים דוקומנטריים שישודרו ב"ערוץ 8". למדנו כי מועצת הכבלים, שמפקחת על חברות הכבלים, חייבה אותם לשדר לפחות 10 שעות בשנה של סרטים דוקומנטריים. כלומר, במילים פשוטות, החוק מחייב את הכבלים, באמצעות "ערוץ 8", לרכוש 10 סרטים דוקומנטריים ישראלים בשנה ב-100 אלף דולר לסרט.

פנינו למועצת הכבלים וביקשנו שתדווח לנו האם חברות הכבלים עומדות במחויבותן להשקעה בז'אנר הדוקומנטרי. המועצה לא ענתה לפנינו שלנו. חברי מועצת הכבלים, הגוף הציבורי המפקח, לא היו מורגלים לענות לפנינו הציבור. בדרך לא דרך השגנו את דוח הביצוע של חברות הכבלים, ונדהמנו לגלות שאין בו דיווח על ההשקעה הכספית של חברות הכבלים ביצירה, אלא רק את רשימת הסרטים ותוכניות המקור ששודרו בערוצים השונים. גילינו שבמקום השקעה של מיליון דולר בשנה בסרטים דוקומנטריים, כפי שקובע החוק – ופסק דין של בית הדין להגבלים עסקיים כמוהו כחוק – השקיעו חברות הכבלים בשנת 1997 רק 127 אלף דולר, ובשנה שלאחריה רק 170 אלף דולר ברכישת סרטים דוקומנטריים. במילים פשוטות: תפסנו את חברות הכבלים מפרות את החוק.

כרגיל, התלונה ששלחנו למועצת הכבלים לא נענתה. בסוף, לאחר ששלחנו מכתב מעו"ד טוני גרינמן, שייצג את הפורום ואיים בבג"ץ, התקבלנו לפגישה אצל עו"ד צביקה האוזר, שהיה אז יו"ר מועצת הכבלים. לאחר שהצגנו בפניו את ממצאי התחקיר שערכנו, שאלנו אותו על מנגנון הפיקוח, שאמור לפקח על חברות הכבלים. האוזר התפתל בכיסא ואחר קם, פתח את הדלת, הצביע על מזכירתו ואמר "תכירו, זו רות, המזכירה שלי, ובין שאר תפקידיה היא גם מנגנון הפיקוח על הכבלים". בהתחלה חשבנו שהוא מסתלבט ושזה סוג של בדיחה. אבל האוזר הצטדק והתחיל להסביר, שלמרות מה שכתוב בחוק על מנגנון הפיקוח, המועצה עדיין לא קיבלה תקציב כדי להקים אותו, ושהאוצר עוד לא הקצה תקנים ועוד כל מיני ממבו ג'מבו מהסוג הזה.

אני חושב שזו הייתה הפעם הראשונה שהתחלתי להבין שהמערכות הציבוריות שאמורות לשמור עלינו, האזרחים, לא מתפקדות. שאנחנו מופקרים לנפשנו. במקרה שלנו זה היה לידיהם של 5 בעלי ההון ששלטו בחברות הכבלים ועשו מה שבראש שלהם מבלי שאף אחד יפתח את הפה. זו הייתה תגלית מרעישת עברו. אפשר לומר שהתעוררתי.

***

התסיסה שהייתה בקרב היוצרים באותן שנים היתרגמה לפעילות. אחד ההיבטים שלה היה הכרה גוברת והולכת בחשיבותם של האיגודים המקצועיים. איגוד הבמאים, למשל, שילש את כוחו, וגדל תוך פחות משנה ליותר מ-180 חברים. הדם החדש והאנרגיות שזרמו לאיגוד הולידו קבוצות חשיבה ודיונים לתוך הלילה, בניסיון לפתור את התנגדותם הנחרצת של הזכיינים לקיים איתנו מו"מ.

פריצת הדרך שהייתה לנו קרתה באחת מהשיחות הללו, כשהבנו שמעל עוזי פלד, יוחנן צנגן ואורי שנער, מנהלי הזכייניות של "ערוץ 2", יושבות מועצות מנהלים (דירקטוריון), שנושאות באחריות. במילים פשוטות, הבנו שמעל הבוס יש עוד בוס ושהוא זה שקובע באמת. כך יצא לדרך מבצע "ליל הדירקטורים". לקראת מבצע "ליל הדירקטורים" רוכזו כל השמות והכתובות של הדירקטורים שישבו במועצות המנהלים של זכייניות "ערוץ 2". בלילה מסוים, באותה שעה (יום שלישי, 8 בערב), הגיעו לכל אחד מהם שלושה נציגים של איגודי הבמאים והתסריטאים. הרעיון היה להשתמש בתותחים הכבדים, במאים ותסריטאים שיש להם קבלות והם בעלי נוכחות ודעה, שישוחחו (באדיבות כמובן) עם בעלי המאה. דירקטור ב"טלעד", לדוגמה, שמע דפיקה בדלת, פתח אותה ומולו עמדו אסף ציפור ואיתן צור, התסריטאי והבמאי של החמישייה הקאמרית (ששודרה ב"טלעד"), והם ביקשו ממנו להסביר להם מדוע הוא מעסיק אותם ללא הסכם שכר.

המבצע הצליח מעל המשוער. כל הדירקטורים היו בבית וכולם התגלו כאנשים אדיבים, שקיבלו את הנציגים שלנו לשיחה. חלק מהשיחות נמשכו לתוך הלילה. אני חושב שעבור חלקם זאת הייתה הפעם הראשונה שהם פגשו אמן ודיברו איתו בגובה העיניים. התוצאות היו מידידות: למחרת(!) התקשרו אלינו מנהלי הזכייניות והציעו לפתוח במו"מ על הסכם שכר. ארבעה חודשים לאחר מכן נחתם ההסכם, שהגדיר לראשונה שכר מינימום לבמאים ותסריטאים.

לאורי ענבר היה הסבר משלו להצלחה של "ליל הדירקטורים". הוא טען שהטיעון האמיתי ששכנע את הדירקטורים לא היה הדברים שאמרנו להם, אלא ההבנה שלהם שאנחנו יודעים איפה הם גרים.

***

משחתמו איגודי הבמאים והתסריטאים על הסכם שכר, הם היו כשירים להוביל את מאבקה של תעשיית הקולנוע והטלוויזיה לעצמאות.

"פורום היוצרים" היה ארגון הגג שהקימו האיגודים למאבק משותף. נכחתי, כנציג פורום היוצרים הדוקומנטריים, בישיבה הראשונה שלו, שהתקיימה במשרד של אלונה אבט המפיקה. היו בחדר נציגים מכל האיגודים, והם הביאו איתם שנאות ישנות של שנים. הנציג של איגוד העובדים לא דיבר עם הנציג של איגוד המפיקים כי פעם במו"מ, שלוש שנים לפני כן, הוא רימה אותו, ובכלל, לאיגוד העובדים יש שני נציגים כי הם התפצלו לשני איגודים שעונים זה את זה, איגוד אחד של עובדי האולפנים ואיגוד שני של עובדי הקולנוע וכך הלאה. זה לקח כמה פגישות עד שכל הנוכחים הבינו שלכולם יחד יש אינטרס משותף והסכימו להשהות את המאבקים הישנים לטובת מאבק אחד משותף. זאת הייתה פריצת דרך משמעותית.

ברשותכם, אני מבקש לספר על מאבק, שבמבט לאחור היה המאבק המכונן של פורום היוצרים.

***

כתבתי קודם על סיפור "נגה תקשורת", כשהלכנו לחפש אתונות ומצאנו מלוכה. התכוונתי לכך שבמהלך התחקיר שערכנו על "ערוץ 8" וחברות הכבלים גילינו כמה עובדות מעניינות. כך למשל גילינו שלעומת החובה להפיק רק 10 שעות בשנה של סרטים דוקומנטריים בעברית, שידרו הכבלים יותר מ-15 אלף שעות של סרטים דוקומנטריים באנגלית.

בדרמה המצב היה יותר גרוע: מול החובה להפיק 14 שעות בשנה של דרמה בעברית, שידרו הכבלים יותר מ-25 אלף שעות של דרמה באנגלית ויותר מ-5,000 שעות של טלנובלות בספרדית. עוד גילנו שישראל היא היבואנית הגדולה בעולם (במספרים מוחלטים) של טלנובלות בספרדית. מאחורי שטיפת המוח הזו עמדו כמובן שיקולים כלכליים. מהי תמונת המציאות של הצופים ומה הנוק שנגרם לתרבות הישראלית כתוצאה מהשיטפון הזר הזה – שאלות אלה לא עניינו את בעלי חברות הכבלים או את המועצה שנועדה לפקח עליהם. כפי שהסברתי קודם, הם עשו מה שהם רצו.

חשוב להזכיר שמדובר בשנת 1998, תקופה אחרת לגמרי. בימים שלפני האינתיפאדה ונפילת הנאסד"ק, כשחברת הלוויין העתידה לקום הייתה בגדר שמועה, וחברות הכבלים היו מונופול שהביא רווחים אדירים

לבעליו. כמה אדירים? הנה עוד כמה נתונים שגילינו: הסתבר לנו שדמי המנוי בישראל, 40 דולר במוצע לחודש, נחשבים מהגבוהים בעולם. על אותו שירות שילמו המנויים בצרפת 15 דולר במוצע, הבלגים שילמו 13 דולר לחודש במוצע, ובהולנד המחיר היה נמוך מ-10 דולר לחודש.

הנתון השערורייתי באמת היה הרווח הנקי של חברות הכבלים. מפגישה שערכנו עם אנליסט שסיקר את "דיסקונט השקעות", מבעלי חברת "תבל", למדנו כי בדוחות השנתיים של החברה היא מדווחת למשקיעיה כי ההוצאות על תפעול החברה עומדות על 20 אחוז מהכנסות וכי הרווח הנקי של החברה עומד על קרוב ל-60 אחוז מהכנסות! בכמה כסף מדובר? הנה חשבון פשוט: הכבלים בישראל נהנו משיעור החדירה הגדול בעולם, קרוב ל-80 אחוז מבתי אב בישראל היו מחוברים. במספרים מוחלטים מדובר על יותר ממיליון מנויים ששילמו 40 דולר לחודש. בשורה התחתונה מדובר בהכנסות של קרוב לחצי מיליארד דולר. בהנחה שהוצאות התפעול של חברות הכבלים האחרות היו דומות לאלה של תבל, הוערך הרווח הנקי של בעלי חברות הכבלים בסכום כולל של 200 מיליון דולר (בשנה!).

מי האנשים שנהנו מהרווחים האדירים הללו? אותם אנשים ששלטו בעיתונים היומיים וב"ערוץ 2" היו גם בעלי מונופול הכבלים. היום, עם קבלת "החוק למניעת בעלויות צולבות בתקשורת" הדברים ברורים יותר. תאמינו או לא, החוק הזה נולד מהמאבק שלנו בחברות הכבלים. בימים שעליהם אני מספר עמד לפוג זיכיונם של בעלי הכבלים והדיון על הארכתו התנהל בחדרי חדרים. בעיתונים, שהיו כאמור שייכים להם, כמעט ולא כתבו על כך מילה. אם כתבו, הדגש היה על עמדתם של בעלי החברות (שהיו בעלי העיתון). דעות אחרות לא באו לידי ביטוי, למעט בעיתון הארץ. הרפיון שגילו הרשויות מול בעלי חברות הכבלים לא הסתכם רק בעצימת עיניים לנוכח הסכומים המופרזים שנגבו מהמינויים או הפרת ההתחייבויות להשקיע בהפקות מקור.

הנתון המדהים באמת שגילינו היה, שלמרות שבהסכם הזיכיון אחד התנאים המהותיים היה מחויבות של בעלי הזיכיון לחבר את כל אזור הזיכיון לרשת הכבלים תוך שלוש שנים, חלפו שמונה שנים והחברות לא חיברו את הפריפריה לכבלים משום שזה לא השתלם להם. ולא מדובר ביישובים נידחים בערבה שנישאר מנותקים, אלא ב-617 (!) יישובים שהכבלים סירבו לבקשה לחבר אותם לרשת. מועצת הכבלים ומשרד התקשורת, שהיו אמורים לדאוג לתושבי הפריפריה והאינטרס הציבורי, עמדו מהצד והעלימו עין.

על שלילת הזיכיון – הסנקציה שהייתה כתובה בחוק על אי-עמידה בתנאי זה – אף אחד לא העז לחשוב, כאילו שיש חוק אחד לעשירים וחוק אחר לכל השאר.

***

האירוע שהיווה את יריית הפתיחה למאבק הציבורי בחברות הכבלים היה כנס מקצועי שערך העיתון **גלובס**, ששייך לאליעזר פישמן, במלון דן אינטרקונטיננטל, תחת הכותרת "התקשורת באלף הבא". הכנס היה מעין יום עיון שערכו בעלי הכבלים וזכייניות "ערוץ 2" לפקידות המקצועית והדרג המחליט במשרד התקשורת. ברשימת הדוברים היו מנהלי חברות הכבלים והרגולטורים שמפקחים עליהם, דוגמת שר התקשורת החדש באותם ימים, בנימין (פואד) בן אליעזר, הממונה על ההגבלים העסקיים, דוד תדמור, יו"ר מועצת הכבלים, ואחרים.

כשביקשנו ממארגני הכנס שגם נציג של הפורום יישא דברים ויסביר שטלוויזיה היא לא רק עסק כלכלי אלא גם מדיום תרבותי בעל השפעה עצומה, נאמר לנו שרשימת הנואמים כבר סגורה. החלטנו לקיים במקום הפגנה במחאה על הארכת הזיכיון של הכבלים. משתיקים אותנו פעמיים, גם מחרישים, בעזרת העיתונים ששייכים להם, את הוויכוח הציבורי שאנחנו מנסים לעורר, וגם מסרבים לתת לנו לדבר ביום עיון מקצועי שהם עורכים בנושא. הגזימו לגמרי.

להפגנה הזו הגיעו יותר ממאה אנשי קולנוע, וזו הייתה הפעם הראשונה שהשתמשנו בסיסמה "מכרו את המדינה לחמש משפחות". אני מזכיר זאת משום שמאבק טוב צריך סיסמה טובה ופשוטה להבנה, שתבטא את הרעיון שעליו נאבקים. המשטרה הרחיקה אותנו 300 מטר מהכניסה למלון, ואסרה עלינו, כפרטים, את הכניסה למלון. כיוון שהמלון הוא לא בסיס מודיעין סודי, החלטנו להמרות את פי השוטרים ולהיכנס פנימה.

המשטרה הגיבה באלימות והחלה להכות את המפגינים. אורי ענבר, ג'ולי שלז, יואל הרצברג ואני נעצרנו. פתאום היינו בחדשות של הרדיו והעיתונים דיווחו על המעצר.

מהדורות החדשות ברדיו, שדיווחו על ההפגנה שלנו, המחישו את העובדה הפשוטה: המדיה מכורה לדרמה. במשך שלושה חודשים קודם לכן ניסינו לעניין את העיתונאים בממצאים שלנו על חברות הכבלים ואף אחד לא התרגש. נאדה. פתאום, אחרי שנעצרנו, המאבק שלנו נגד הארכת הזיכיון לכבלים עלה לסדר היום הציבורי וקיבל תאוצה.

ועוד דבר. המעצר שלנו המחיש למנהלי הכבלים ולדרג הבכיר במשרד התקשורת שאנחנו נחושים ללכת עד הסוף במאבק נגדם, ולא מפחדים לשלם מחיר. מי שלא מוכן לשלם מחיר במאבק על אמת שהוא מאמין בה שיישב בבית ויאכל דגים.

***

כאמור, בימים ההם מונה פואד בן אליעזר לשר התקשורת ולכן נשא באחריות למתרחש.

את המבנה הנפשי של פואד הסביר לנו חיים אסא, שהיה היועץ אסטרטגי של יצחק רבין ז"ל, וייעץ לנו בהתנדבות. אסא הסביר לנו שדבר היחיד שמעניין פוליטיקאים כמו פואד זה להיבחר מחדש, ושהסיכוי היחיד שלנו להצליח הוא לאיים עליו באופן כזה שהוא יחשוב מפגיעה בסיכוי להיבחר מחדש. "תנו לו בראש", אמר אסא. הוא פיקס אותנו. הוא העריך שמה שפואד ירצה לדעת זה איך משתיקים אותנו, או במילותיו של אסא, מה המחיר שלנו. הוא הסביר לנו שהחלטות של פוליטיקאים הן שקלול סך כל הלחצים שמפעילים עליהם.

כתבתי קודם שבהסדר איי.סי.פי, שהסדיר את פעילותן של חברות הכבלים עד להארכת זיכיון, חויבו החברות להשקיע 20 מיליון דולר בשנה בהפקת מקור, בערך ארבעה אחוזים מהכנסותיהן. כיוון שלא היה מנגנון פיקוח שיפקח עליהן הוערך הסכום האמיתי שהכבלים השקיעו ב-14 מיליון דולר בשנה. אני מזכיר זאת משום שבדיונים שערכנו בפורום לגבי הדרישות שלנו מבן אליעזר, החלטנו לקבוע מחיר גבוה מאוד תמורת הארכת הזיכיונות. החלטנו לדרוש שההשקעה בהפקות מקור תהיה 10 אחוז מהכנסות, ושחצי מהסכום יושקע בהפקות מז'אנר עליון (דרמה ודוקומנטרי). היו לנו עוד הרבה דרישות. אחת הבסיסיות שבהן הייתה שיוקם מנגנון פיקוח ממשי שיפקח שהסכף אכן מגיע ליעדו.

כשבן אליעזר שמע לראשונה את הדרישות שלנו הוא נפל מהכיסא וטען שאנחנו לא הגיוניים. אנחנו ענינו שהוא שפוט של נוני מוזס ואליעזר פישמן ושהוא פועל בניגוד לאינטרס הציבורי.

היו לנו הרבה פגישות עם בן אליעזר. בינינו לבין עצמנו קראנו לו ג'אווה דה האט, ע"ש המפלצת ממלחמת הכוכבים. בעיני רוחי היינו קצת כמו לוחמי ג'דיי שנלחמים באימפריית הרשע של הכבלים. נוני מוזס היה הקיסר המרושע שמושך בחוטים, אורי ענבר היה לוק סקיייווקר, אני הייתי האן סולו. יאללה, בלאגן. החוק שהסדיר את הארכת הזיכיון של חברות הכבלים עבר בקריאה סופית בשנת 2000. על פי החוק, יופנו להפקות מקור בין 8 ל-12 אחוז מהכנסות חברות הכבלים. מחצית מהסכום תופנה להשקעה בז'אנרים עליונים (דרמה ודוקו). באותה השנה הקים משרד התקשורת יחידה לפיקוח על חברות הכבלים ברשותו של עו"ד שי בלום.